

УДК 007: 070.13(477)(075)

Технології перевірки фактів у протистоянні дезінформації сучасного інформаційного простору

Вікторія

ГАЛУДЗИНА-ГОРОБЕЦЬ

канд. мистецтвознавства, доц.

Київський національний

університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна

ORCID 0000-0002-0757-6665

torrygal@ukr.net

Марина ЛИСИНЮК

д-р філософії, доц.

Київський національний

університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна

ORCID 0000-0002-0870-2176

marina_lysnyuk@ukr.net

© Галудзіна-Горобець В.,

Лисинюк М., 2022

Сучасна журналістика характеризується мультимедійністю та динамікою, що загалом віддзеркалює зміни усіх аспектів суспільно політичного життя. Інформаційний простір — це ідеальна платформа для поширення маніпулятивної, неправдивої інформації. За таких умов перевірка фактів стає одним із засобів протистояння інформаційним загрозам та маніпуляціям. Тому є потреба теоретичного осмислення й усвідомлення його спроможності у боротьбі з викривленням інформації. Інформаційні війни, масштабне поширення фейкових новин, замовних матеріалів продукують необхідність верифікації інформації, яка може врятувати від гуманітарної кризи. Таким чином, питання розвитку журналістики в контексті цивілізаційного розвитку суспільства набуває особливої актуальності.

У статті охарактеризовано перевірку фактів (в англійській мові це явище називається фактчекінгом) як метод, виокремлено типологічні ознаки, з'ясовано значення цієї методики у формуванні сучасного інформаційного простору. Незважаючи на практичне використання, вона недостатньо досліджена українськими науковцями. Перевірка фактів відбувається за певними правилами. Її об'єктами стають публічні промови, заяви, обіцянки, які містять факти та документальну інформацію. Також у поле зору потрапляють суспільні наративи, опубліковані матеріали в масмедіа. Наголошено, що масове поширення навмисно неправдивої інформації спричинило появу антитренду фейків. Про це свідчить діяльність у світі більш ніж 120 відповідних ресурсів, які наразі генерують дослідження експертних засобів масової інформації.

Зроблено висновок, що в умовах переповнення медійного простору інформаційними спекуляціями, журналістам потрібно послуговуватися різноманітними онлайн-інструментами для встановлення достовірності контенту, а не тільки орієнтуватися на загальні правила верифікування повідомлень. Метод перевірки фактів застосовується в багатьох країнах світу, адже цей метод є неупередженим, проводиться за чіткими правилами та має індивідуальні напрацювання практичного характеру.

Ключові слова: фейки, перевірка фактів, журналістика, верифікація, ЗМІ, масмедіа, інформаційний простір.

FACT-CHECKING TECHNOLOGIES AGAINST DISINFORMATION IN THE MODERN INFORMATION SPACE

Victoria Galudzina-Horobets

PhD in Art History, Associate Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-0757-6665
torrygal@ukr.net

Maryna Lysynyuk

Doctor of Philosophy, Associate Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-0870-2176
marina_lysynyuk@ukr.net

Modern journalism is characterized by multimedia and dynamics, which generally reflects changes in all aspects of socio-political life. The information space is an ideal platform for spreading manipulative, false information. Under such conditions, fact-checking becomes one of the means of countering informational threats and manipulations. Therefore, there is a need for theoretical understanding and awareness of its ability to combat information distortion. Information wars, large-scale distribution of fake news, commissioned materials produce the need to verify information that can save from a humanitarian crisis. Thus, the question of the development of journalism in the context of the civilizational development of society becomes especially relevant.

The article characterizes fact-checking as a method of fact-checking, identifies typological features, and clarifies the importance of fact-checking in the formation of the modern information space. Despite its practical use, fact-checking has not been sufficiently studied by Ukrainian scientists. The question of distinguishing the meaning and use of such terms as fact-checking, fact-checking, and verification is relevant. Implementation of fact-checking takes place according to certain rules. Public speeches, statements, promises that contain facts and documentary information are the objects of verification. Social narratives, published materials in the mass media also fall into the field of fact-checking. It was emphasized that the mass distribution of intentionally false information caused the emergence of an anti-trend of fakes. This is evidenced by the activity of more than 120 fact-check resources in the world, which currently generate research by expert mass media.

It was concluded that in the conditions of overflowing media space with informational speculations, journalists need to use various online tools to establish the credibility of content, and not just focus on the general rules for verifying messages. Fact-checking as a fact-checking method is used in many countries of the world, because this method is impartial, is carried out according to clear rules and has individual training of a practical nature.

Keywords: *fakes, fact-checking, journalism, verification, media, mass media, information space.*

Актуальність теми

Стрімкий розвиток сучасного інформаційного простору супроводжується перенасиченням та викривленням повідомлень ЗМІ. Сучасна журналістика характеризується мультимедійністю та динамікою, що загалом віддзеркалює зміни усіх аспектів суспільно-політичного життя. Інформаційний простір — це ідеальна платформа для поширення маніпулятивної, неправдивої інформації. За таких умов перевірка фактів стає одним із засобів протистояння інформаційним загрозам та маніпуляціям. Тому є потреба теоретичного осмислення й усвідомлення його спроможності у боротьбі з викривленням інформації. Інформаційні війни, масштабне поширення фейкових новин, замовних матеріалів продукують необхідність верифікації інформації, яка може врятувати від гуманітарної кризи. Таким чином, питання розвитку журналістики в контексті цивілізаційного розвитку суспільства набуває особливої актуальності.

Стан розробки проблеми

Науковці, досліджуючи поширення фейкової інформації, звертали увагу на питання її типології, походження та впливу на громадську думку. Відзначимо напрацювання українських науковців Г. Почепцова, М. Кіци. В аспекті фактчеку фейки розглядав О. Гороховський, відповідно, спираючись на свій професійний досвід у цій сфері, він виокремлює основну мету, яку ставлять перед собою маніпулятори: продукування різних наративів, формування лояльного ставлення до певних осіб, ідеалізація чогось, поширення змодельованих образів конкретних осіб, ідей чи організацій, нагнітання напруги та панічних настроїв населення, насадження потрібного погляду з допомогою викривлення дійсних фактів, дискредитація когось або чогось (Гороховський, 2017).

Метод перевірки фактів (у науковій літературі вже починає стверджуватися його латиномовний відповідник-калька *фактчекінг*), незважаючи на практичне використання, недостатньо досліджений українськими науковцями. У своєму дослідженні Ю. Полтавець розглядала технологічні особливості фактчекінгу. Його роль щодо формування у медіакористувачів критичного мислення досліджувала Ю. Кияшко. Проте, бракує досліджень класифікації цього методу, фактчекінгу, джерел його використання та впливу на аудиторію.

Завдання статті — схарактеризувати фактчекінг як метод перевірки фактів, виокремити типологічні ознаки, з'ясувати його значення у формуванні сучасного інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу

Термін перевірка фактів (фактчекінг), що функціонує в масмедіа, продукує численні обговорення та дискусії. Попри те, що фактчекінг

активно розвивається у практичній площині, він потребує теоретичного осмислення науковцями.

Ю. Кияшко вважає, що фактчекінг — це перевірка політичного контенту на достовірність та наявність маніпуляцій. Ю. Полтавець фактчекінг характеризує як інструмент, з допомогою якого можна перевірити риторику політичних діячів щодо неточностей, популізму, брехні.

Очільник проєкту «БезБрехні» О. Гороховський пропонує тлумачення фактчекінгу як яскравого засобу демонстрації реальної компетентності політиків та чиновників. Автор акцентує увагу на тому, що, використовуючи факти лише із відкритих джерел, ті, хто займаються фактчекінгом, уникають звинувачень у заангажованості та суб'єктивності (Гороховський, 2017).

Актуальним є питання розрізнення за значенням і вживанням таких термінів як фактчекінг, перевірка фактів, верифікація.

Досі не вщухають дискусії щодо використання в українській мові терміна фактчекінг, оскільки це англіцизм, який активно ввійшов до термінології засобів масової інформації. Відбувається це внаслідок глобалізаційних процесів, а використання запозичень, на думку окремих дослідників, полегшує комунікацію та порозуміння на міжнародному рівні.

Натомість, українська мовознавиця І. Фаріон зазначає, що слово фактчекінг належить до новоанглізмів та досить міцно вже вкорінилося у нашій мові, утворивши низку слів: фактчекер, фактчекінговий проєкт фактчекінгова організація тощо. Потреба вживання цього англіцизму нульова і його треба замінити на український відповідник — перевірка фактів, — зазначає І. Фаріон (Фаріон, 2021).

Щодо терміна «верифікація», то і у Вікіпедії, і в низці наукових статей він кваліфікується як попередня перевірка даних перед оприлюдненням матеріалу у ЗМІ, спрямовану на усунення будь-яких неточностей для того, щоб не нашкодити репутації масмедіа. При цьому зазначається, що результатом верифікації є доказ того, що факт, який перевіряли, достовірний.

Реалізація перевірки фактів відбувається за певними правилами. Наприклад, фактчекери не будуть перевіряти заяви та промови, в яких містяться припущення, суб'єктивні думки, судження, роздуми, а також тези, спрямовані на перспективу. Об'єктами перевірки стають публічні промови, заяви, обіцянки, які містять факти та документальну інформацію. Також у поле зору фактчекінгу потрапляють суспільні наративи, опубліковані матеріали в масмедіа. Ранжування того, що перевірятиме фактчекінг, а що ні, ґрунтується на тому, чи можна спростувати або підтвердити об'єкт дослідження з допомогою інформації з відкритих даних. Фактчекери обирають для пере-

вірки промови, які були виголошені суб'єктами під час телерадіограм, тобто «наживо», а також мітингів, конференцій, засідань тощо. До джерел дослідження також відносяться і повідомлення, які опубліковані на особистих сторінках у соцмережах чи в блогах (Гороховський, 2017).

Масове поширення навмисно неправдивої інформації спричинило появу антитренду фейків. Про це свідчить діяльність у світі більш ніж 120 фактчек-ресурсів, які наразі генерують дослідження експертних засобів масової інформації. Функціонує також Міжнародна мережа фактчекерів інституту Poynter зі штабквартирою у США. Показовим є функціонування в українських медійних реаліях фактчек-ресурсів «Без Брехні», VoxCheck, StopFake, «Дослівно», «Слово і діло».

Аналізуючи тренд фактчеку, О. Гороховський наголошує: «Фейки можуть мати вигляд і коментарів під реальними новинами, і особистих думок, наприклад, якоїсь активної групи у соцмережах чи відомого блогера. Такі канали просування та поширення фейку спрямовані на надання неправдивому факту інформаційної ваги, впровадження його до різних каналів впливу, аби досягти якомога більшої кількості кінцевих споживачів цієї інформації» (Гороховський, 2017). Погоджуючись із твердженням О. Гороховського, варто зауважити, що саме соціальні мережі стали середовищем активного поширення фейкових новин, адже мова йде про міжособистісне спілкування та довіру до контенту без сумніву та попередньої перевірки. Відповідно фейки в інформаційному просторі — це не лише новина інформація, а й повідомлення, які виникають у результаті.

Проектом «БезБрехні» опубліковано методологію, якою автори керуються під час роботи: 1) моніторинг інформаційного поля щодо наявності вірусного контенту в соціальних мережах та на ресурсах, де найчастіше зустрічаються фейкові та маніпулятивні повідомлення; 2) виявлення контенту, який може містити фейки, маніпуляції та інші викривлення дійсності; 3) аналіз фахівцем виокремленого повідомлення, за яким розмежовуються факти від суджень, виявлення прихованого змісту; 4) пошук відкритих джерел, з допомогою яких оцінюються обрані факти та встановлюється, наскільки вони достовірні; 5) обрання оптимальної форми подачі даних (графіки, таблиці, схеми тощо); 6) безпосереднє верифікування матеріалу (перевірка використаних джерел та даних, перевірка щодо наявності суб'єктивної думки автора, перевірка винесеного вердикту та перевірка наявності помилок та мовних огріхів у тексті); 7) завершальний розгляд та затвердження матеріалу керівником проекту; 8) відстеження реакції аудиторії на опублікований матеріал з метою покращення роботи та вдосконалення проекту («БезБрехні»). Наведена методологія проведення фактчекінгу є вичерпною та виправданою щодо практичного застосування.

Висновки

Отже, в умовах перепоповнення медійного простору інформаційними спекуляціями, журналістам потрібно послуговуватися різноманітними онлайн-інструментами для встановлення достовірності контенту, а не тільки орієнтуватися на загальні правила верифікування повідомлень. Фактчекінг як метод перевірки фактів застосовується в багатьох країнах світу, адже цей метод є неупередженим, проводиться за чіткими правилами та має індивідуальні напрацювання практичного характеру.

Фейкова журналістика стала реальністю інформаційного простору України, в той же час, антитрендом, на боротьбу із яким обстали сучасні фактчек-ресурси. Потреба їхніх експертних досліджень не викликає сумнівів, адже серед аудиторії в інтенсивному інформаційному потоці та постійному інформаційному шумі виникає зворотний ефект — перенасичення інформацією. Фактчек, який за короткий проміжок часу став перевіреним і впливовим інструментом розслідувань, має стати одним із стратегічних напрямів журналістики та потребує подальших наукових розвідок в Україні з огляду на тенденції цифрової доби.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- «БезБрехні». URL: <https://without-lie.info/category/projects/> (дата звернення: 26.10.2022).
- Гороховський О. М. (2017). Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи. Дніпро: Ліра. 133 с.
- Кіца М. О. (2016). Фейкова інформація в українських соціальних медіа: поняття, види, вплив на аудиторію. Наукові записки [Української академії друкарства]. № 1. С. 281–287.
- Миколаєнко, А. Ю. (2019). Фейкова журналістика в Україні як елемент сучасної шоу-цивілізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*, (14), 4–8.
- Романюк А. (2018). Як сотні медіа в гонитві за кульовими блискавками запустили фейк. URL: <https://detector.media/infospace/article/140132/2018-08-14-yak-sotni-media-v-gonitvi-za-kulovimibliskavkami-zapustili-feik/> (дата звернення: 26.10.2022).
- Фаріон І. (2021). Слово Просвіти. ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН. 24. ФАКТЧЕКІНГ. URL: <http://slovoprosivity.org/2021/03/29/protyanhlizm-vid-iryny-farion-24-faktchekinh/> (дата звернення: 30.10.2022).
- Nimmo B. Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It. URL: <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-worksand-how-to-counter-it/> (дата звернення: 26.10.2022).

REFERENCES

- «BezBrehkni». URL: <https://without-lie.info/category/projects/> (data zvernennia: 26.10.2022).
- Horokhovskiy O. M. (2017). Faktchek yak trend rozsliduvan: mozhlyvosti ta perspektyvy. Dnipro: Lira. 133 s.
- Kitsa M. O. (2016). Feikova informatsiia v ukrainskykh sotsialnykh media: poniattia, vydy, vplyv na audytoriiu. Naukovi zapysky [Ukrainskoi akademii drukarstva]. № 1. S. 281–287.
- Mykolaienko, A. Yu. (2019). Feikova zhurnalistyka v Ukraini yak element suchasnoi shou-tsyvilizatsii. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Sotsialni komunikatsii», (14), 4–8.
- Romaniuk A. (2018). Yak sotni media v honytvi za kulovymy blyskavkamy zapustyly feik. URL: <https://detector.media/infospace/article/140132/2018-08-14-yak-sotni-media-v-gonitvi-za-kulovimiblyskavkami-zapustili-feik/> (data zvernennia: 26.10.2022).
- Farion I. (2021). Slovo Prosvity. PROTYANHLIZM vid Iryny FARION. 24. FAKTChEKINH. URL: <http://slovoprosvity.org/2021/03/29/protyanhlyzm-vid-iryny-farion-24-faktchekinh/> (data zvernennia: 30.10.2022).
- Nimmo B. Anatomy of an Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter It. URL: <https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-worksand-how-to-counter-it/> (data zvernennia: 26.10.2022).